

Pereden, itt vilányom van. Hetekig csak azt gyujtogattam és oltogattam meg szobáimnak örültem: élveztem a szabadságot. Hát igen: ottmaradt Pered, ottmaradtak a perediek, a zsellérek, szombatosok és buzgó hívők, ottmaradtak azok, akik minden ilyesfajta ember után kifüstölik, (mint megmondták) a szobát, hogy a levegője se kísértse az ájtatos falusi embereket. Ma itt vagyok és végtelen örömmel dolgozom. Morvayékról csak annyit, hogy még megvan a kert: a gyomot irtja Morvay bácsi, mert olyan lenne, mint Toldi Miklósé, mert a kerítése épen félre roskadt és sokszor nyakig is ért benne a gaz: 77 éves már édesapám. Mit csinál? Minden évben kivesznek a diófák a kertben, de ő 50 év óta mindig ujakat ültet. „Hideg a kert“ — mondja. „Az agacsok miatt nem kap meleget. Vagy a talaj hideg, de hideg, mert kivesznek a gyümölcsfák“. Már térdmélyen felturta: hiába. Mégis makacsul viaskodik, pedig tudja, hogy „föld a gyomnak édesanyja, gabonának mostoha“, de hiába. Szimbólum.

Válaszolj. Biztass és bátoríts, mert Gombaszög tizedik évében járunk. Először én irtam neked bátorító sorokat. Hasonlókkal fizess. Szeretettel öle! barátod.

SARJADÓ FŰ. KÉT VILÁG

Írta: RIEMENYIK ZSIGMOND

Szükséges-e, hogy felvázoljam a környezetet, mutassam-e be a várost, egyenetlen uccácskáival, dombokra épült hóstyáival, tornyaival, bárdáival, rendházaival, iskoláival és kaszárnyaival, a várral, ahonnan végig belátni az egész tündéri vidéket. Ha csak röptében is, ha csak vázlatyszerűen is, elkenve és jelezve, utaljak-e a tavasszal zölden bokrosodó, nyárra mézes tehertől roskadozó, őszre dércsipe és rőtbejátszó tőkével, vízmosásos partjaival, észak felé növekvő és erdőborította hegyeivel, környékén völgyekbe buvó kis palóc falvaival? Azt hiszem, mindez fölösleges. Amióta filléres vonatok járnak a vidéket, mindenki (legalább is Magyarországon), aki könyvet forgat, megjárta már Egert. Ivott porából, fürdött meleg forrásaiban, hűsöt nyáron az Érsekkert gesztenyefái alatt és róttá zegzugos uccáit, aluszékony érzelmeitől megbolygatottan. A várat is ismeri mindenki, ahonnan áttekinthető az egész vidék. Sokan talán még arról is tudnak, hogy mélyen a föld alatt mállanak a kővilletek, lassu, de visszatartíthatatlan erővel csusznak a város mélyszintje felé a dombok, repesztve és összedüléssel fenyegetve a házakat. Olykor a földrengés rémiszti a lakosokat, tompa morajlással, akár az ébredő belkiismeret. A város hősi és tudományokat kedvelő korára márványtáblák, iskolák és nevelőintézetek épületei emlékeztetnek, e hősi és humanisztikus kor elmúltával az elcsenevészedett utód csak borát és meleg forrásait dicsérheti.

Ma már megállapítható, hogy kereskedelmileg és a fejlődés szempontjából miféle veszteségek érték ezt az ábrándos városkát, hogy annak idején a közvetlen fővonal átvezetése ellen oly észvesztően tiltakozott. Polgármesterek, főpapok és képviselők latbavetve minden befolyásukat, szegény parasztok, fátfuvarozó palóckocsisok alapvető érdekeire hivatkozva mentették meg a várost a „romlástól“, ami minden kétséget kizáróan bekövetkezett volna, legalább is szerintük, ha a fővonal Egeren keresztül vezet. Nem átalították a város e „nagyjai“

szegény meszes, szenes, fát és mészkövet fuvarozó parasztok érdekeire hivatkozni, akiknek megélhetését a vasut állítólag tönkretette volna, elvesztették volna fuvarjaikat és nyilván kénytelenek lettek volna utonálbókká vedleni az ő elképzelésük szerint. Hogy mit eredményeztek a város e „nagyjai“, azt ma már senki sem kérheti tőlük számon, akár csak a város sorvadásra ítelt kereskedelmét, világból kiszakított voltát, álmos és aluszékony jellegét, nagy és dicső „szellemükkel“ sirba szállt a felelősség is, ami mélyen a föld alatt porlad és mállik, kocsonyásodik és válik semmivé velük, annak a lehetősége nélkül, hogy bárki is számonkérje tőlük romboló és gonosz állapotokat eredményező „gondosságukat.“

Ma már megállapítható, hogy ezzel az elkülönüléssel, ezzel az izoláltsággal, semmi hasznosat nem eredményeztek. Hisz régóta elvesztette jelentőségét a ló és kocsifuvarozás, nem nyert vele semmit a palócparaszt, ha nem is állt ki a felnémeti utra vagy Szarvaskő vizmosásos erdőszéleire megsarcolni urat, papot és zsidót, amitől féltő gonddal óvták annakidején a város „bölcsei.“ A kereskedelem még csak el sem sorvadt, mert soha ki sem fejlődhetett. Kétszeres gondba, átrakodásba és költségbe kerül minden, ami a városból akár megy, akár érkezik, nem egy életképes vállalkozás vált inrentábilissá a kétszeres tehertétel miatt. A polgári lakosság volt talán az egyetlen, amely nem vette közvetlen kárát ennek az „atyai“ gondoskodásnak, hosszabb uton jutott el hozzá a revizor, nehezebben szánta el magát a minisztériumi kiküldött, hogy rovincsolás céljából meglátogassa ezt az isten háta mögött fekvő vidéket, egy külön szomorú világ fejlődhetett ki ebben a különben is szomorú világban.

Tehát kiszakítva a forgalom és az összeköttetés éltető nedvekkel telített csatornáiból, a városka fejlődése megállt, természetes ereje elsorvadt, népe, már benszüllött népességét érte alatta, a parasztokat és szőlőművelőket, kőfejtőket és napszámosokat, tehát a benszüllött népesség gyengült, pusztult és erőtlenné vált szaporodásában és anyagilag. A sok „kujtorgó“ tisztviselő, vándorlásra készített hivatalnok és katona pedig csak jött és ment, alig, hogy megmelegedett olykor a városkában, már szedte is sátorfáját és továbbállt egy házzal. Egy fél évtized, de miért is használok ily sulyos szavakat, pár év elegendő volt ahhoz, hogy a valaha a városban mindenkit jól ismerő csak idegeneket lásson uccán, tizletekben és hivatalokban.

Mert a benszüllöttek most is, talán a lassan szemelő eső miatt, vagy mert tudják, hogy a „jöttmentek“ világa egy más világ, az unottan és szinte már a sétát penzumként végező polgár, diák és pap között nem igen mutatják magukat. Néha vonul csak végig valamelyik uton egy zörgő szekér, tengelyhez drótozott löccsel, kis palóc lóval és fejét nyaka közé huzott paraszttal a bakon. Voltak természetesen, — de csak mintegy kivételképpen — egyes polgárcsaládok, — amelyek gyökereket vertek ezen a dombos, kőves és omladékonny talajon, kézművesek és iparosok, kereskedők és olykor tisztviselőcsaládok is, akik házakat építettek, vettek vagy cseréltek, letelepedve fáradtan vagy okos meggondoltságból, hogy ittmaradjanak. Sok ilyen családot ugyan nem ismerek, legalább is olyant, mely hivatva volna növelni és erősíteni a fa törzsét tovább, mert az újabb generáció szinte törvénytörően, divatos kedvtelésnek hódolva vagy üzve a rentábilisabbnak tűnő sánszokat, más városokba, nagyobb városokba vagy éppen a fővárosba költözött, kapcsolatait éppen csak ritka látogatások erejéig tartva fenn a kiérdemesült otthonmaradottakkal.

Nos, anyám rokonokban bővelkedő és oldalágakban dus családja is itt telepedett meg annakidején, nyilván még a mult század első felében. Hogy milyen lehetett abban az időben a város, nem nehéz elképzelni, ha még a mult század utolsó évtizedeiben is sáros időben téglákra fektetett pallókon bonyolódott le a közlekedés, kisdíákok, lányok és fiúk magas-száru csizmáskákban közelíthették meg iskoláikat, nem egyszer így is elmerülve a sárban és az átgázolhatatlan pocsolyákban nyakig. Fél-kilométeres hosszú uccákban alig egy-két lámpás égett, petróleumlámpás természetesen, amelynek lángját kioltotta a legkissebb szél. Szennyviz-csatorna, vízvezeték nem volt, árkok húzódtak a gyalogjárók és kocsit-ut mellett, téli hóolvadáskor, őszi és tavaszi esőzésekkor megduzzadva és kavarogva, nyáron pedig szikkadtan és felcserepedzve.

Még az én időmben is, e század első évtizedében, felnőtt, komóy és kalandokban megedződött férfiakat kivánt a veszélytelen közlekedés. Míg be nem ért az ember a kulturáltabb városrészbe, míg le nem ereszkedett a dombokon, agyagos sárban merült el nyakig. Télen, a korai sötétben, ha nem világított a hó, az ember jószerencséjére bízhatta magát, jószerencséjére, harangzugasra, kaszárnyákban elhangzó trombitajelekre és ritkán felvillanó lámpák fényére, ha égtek egyáltalán. Mert harangok gyakran kondultak, trombitajelekre is számíthatott a kalandkereső, ezek nyomán valahogy mégis csak eligazodhatott. Felmérhette a távolságokat az elhangzó harangkongás nyomán, irányt talált és ha útját kegyes szemmel kísérte az ég, korhadt palánkokban is megkapaszkodhatott. De csak gonoszok és mértékét nem ismerők rótták ezekben az időkben a sötét és veszélyes uccákat, a jó polgár otthon szunnyadott, a jó pap otthon imádkozott, a jó katona pedig otthon vagy bajtársaj között szomorkodott. A kalandosok és fékezhetetlenek, rendet nem tartók és nyughatatlankodók pedig váltalták a veszélyt.

Nos, anyám családja, ez az egymásbafonódó három ág, a Martynovichok, Uhlarikok és Begovcsevicsok, mint mondtam, szintén a „kujtorgatók“ közül kerültek ki, azok közül a „jött-mentek“ közül, akik e városban meg is telepedtek. Mi készítette őket a megtelepedésre, mily körülmények játszottak közre, hogy nemcsak rövid munkaidejükre, de örök pihenésre is ezt a dombos, kavicsos, agyagos vidéket válasszák, ma már kiideríthetetlen. Tisztviselők voltak, hogy pontosak és megbízhatók voltak-e, azzal sem dicsekedhetem, mert nincsenek róla értesüléseim. A család fiait kezdetben papi pályára adták, a kislányokat zárdában neveltették, e jelek szerint hithű és erkölcsös volt a család. Könyvkedvelők voltak, idegen nyelveket beszéltek és ha módjukban állt, hosszú utazásokat tettek, felvidéken és közeli országokban. Mint egy zárt fedő alatt, ahol sűrűsödik, nő és feszül a gőz, úgy élhetett ez a család, szerény méltóságban, ösztöneit tagadva, titkolva és szégyenkezve is miattuk nyilván. Mit szégyeltek ugyan, mit restelkedtek, mit tagadtak és mit titkoltak, miféle vad és romboló ösztönöket, miféle erjesztő és nyugtalanító jellemvonásokat, miféle méltóságot őriztek híven, annak ma már csak isten a megmondhatója. Tény az, hogy az első generációk élete mentes volt botrányos zűrzavartól, sohasem halottam a dédapa halott szemére háyni, hogy ivott volna, hogy hűtlenül kezelt volna pénzt vagy megrontotta volna a zárdista kislányokat. Éltek és pusztultak, egyszerűen éltek és egyszerűen pusztultak, éppen csak továbbbrügyeztetve a fát, amelynek biztonságára, — hisz veszélytelen volt a kor — senkisem örködött.

Általában ez a jó polgári élet, ami sorvadt vagy virult, tikkasztott

vagy hevitett, növelt vagy alacsonyított, nyugtatott vagy felkavart, de mindenesetre védő falakat és intézményeket, berendezkedéseket és körülményeket talált ebben a városban, döntő hatással volt szemlélődő gyermekkoromra. Egy pillanatig sem állítom, hogy megejtett volna csapós erejével, egy pillanatig sem mondom, hogy hívővé alakított volna, sőt ennek az ellenkezőjét állíthatnám. De mély gyökereket eresztett belém, romboló és feszítő gyökereket, erőseket, sziklát porlasztókat és kuszált jellemet kialakított. Ma már bevallhatom, hogy legdöntőbb hatást rám és egész fejlődésemtre ez a város gyakorolta, itt lettem eretnek, éppen mert soknak és tapintatlanul háborgatónak találtam a hitet, itt ébredt fel bennem a nyugtalanság, talán, mert megirtóztam ettől a sorvasztó nyugalomtól és itt alakítottam ki magamban a jövőt, mert egyebet se láttam, mint a multat és az elszomorító jelent. Ha hinnék a vér és emlékek a kító hatásában, az anyag biológiai emlékezetében, a bűnök megbűnhődésében és a jó megjutalmazásában, talán még ezekre a kujtorgó, ha hazát nem is, de otthont kereső elődökre is hivatkoznék, mint akiknek számomra emlékezetes élete ha követésre nem is, de elszukadásra példát mutatott. De nem hiszek vérben és az anyag emlékezetében, ha hinnék bennük, úgy irtózva fordulnék el a lealacsonyító gyáva élettől, emlékeznék a megbékélés eredményezte lealázásokra, a jó élet eredményezte sikertelenségekre és a gonoszság, az ostobaság és az aluszékonyság megdicsőülésére. Mert ezeknek az egri elődöknek az élete egyéb tanulságot, mint ezt, nem mutatott. Elmultak sikertelenül és viszonylagos biztonságban, óvatos jelentéktelenségben és feledtető porladásban, rajtam kívül, aki most tapintatlanul bolygatom emlékeiket, más, még a kutya sem emlegeti a nevük.

Talán jobb lett volna, ha hazát árultak volna, népeket sanyargattak volna, ha eladósították volna nyalkig a várost, irtózatos törvényeket támogattak volna vagy alkottak volna, ha már népet emberré tenni, hazát naggyá emelni, várost életképpé tenni, emberséges törvényeket hozni ezen a vidéken nem lehetett. Talán jobb lett volna, ha fajtalankodnak, iszákosokká válnak, házakat gyujtogatnak, templomokat rabolnak, legalább valami kis hir övezné emlékükekt, talán még márványtábla is hirdetné nagyságukat vagy félelmetességüket. Talán jobb lett volna, ha szélhámosok kerültek volna ki soraikból, hamiskártyások, fékezhetetlenek és féktelenek, mindent egy lapra tenni merészelők, utonállók, egy város szellemi életét elnyomorítók, gazdasági alapjait megíngatók, bizonyos, hogy még ma is rettegve emlegetnék a nevüket, ami — ha nem egészen vak az ember és látni akar, láthatja, hogy — nem utolsó dolog ebben a világban. De gyávák voltak és óvatosak, nyilván pontosan fizették a kedvezményes adót, mértékletesen éltek és csendben haltak, a város népeiségének mély vizében és sarában emmerülve nyomtalanul. Mi bizonyíthatja jobban jelentéktelenségüket, mint az, hogy ha már kiválóságukkal nem is, de még silányságukkal és megkülönböztetett félelmetességükkel sem dicsekedhetem.

Igy gondolkodom, kifordulva a Rózsa uccából, végighaladva a Vörösmarty-uccán és befordulva a Hatvani-temető sarkán álló rozoga láncoskút mellett a Király-uccába. Bekötött szemmel végigjárnám ezt az utat. Jó ismerőseim a fák, melyek szegélyezik az utat, kissé ugyan az elmúlt évek alatt megemberesedtek ezek a fák, de furcsa ágaikat, görcsös törzsüket jól ismerem. Akárcsak a kis házakat is, amelyek egymás mellé lapulva állanak, még mindig változatos különféleségükben, szegénységüket és meghurcoltságukat inkább szemérmatosan letagadva, mint azzal

hivalkodva. Nem kell különösebben keresnem a házat, ahol nevelkedtem, a tizenkettes szám alatt. Sárgára fröcskölt ház ez, négy ablakkal az uccára, kis és nagykapuval, hosszú kőfallal és méléző nepumoki szent Jánossal egy kis fülkében az ablakok között. Lépcső vezet fel az uccáról a kiskapuig, éppen nyitva a kapu, talán kiszaladt egy cseléd vagy nem szól a csengő, hogy nyitva hagyták így szokatlanul. Mert idegenek lakják most a házat, amióta nagyanyám falusi házukba költözött, bérbeadva ezt az állandóan repedező, gonosz földcsuszamlásokra oly szívesen reagáló épületet, amelyet évenként kell tataroztatni, javíttatni, nehogy falai egymástól végleg elváljanak. A falba épített szent hiába örökődik hiszen a ház állapotára, természeti erőkkel szemben ő is tehetetlen.

Nyitva van a kapu, betekintek hát az udvarra, anélkül, hogy megzavarnám az idegeneket. Bizony, szomorú rendetlenség van az udvaron, az egész kép, ami elémtáruul, nem megnyugtató, de még nem is emlékeztető. Mert valamikor rend volt ezen az udvaron, de nemcsak az udvaron, a kertben is, a folyosókon és a tyúkrok részére elkerített udvarban is. Egy ósvadon volt ez a kert, óriásira nőtt mogyoróbokraival, hatalmas, mindent beárnyékoló fáival, falra felfutó szőlőtőkékkel, a fák alatt harmatban uszó gyöngyvirágbokrocskáival, egresbokraival és szerényen növekedő fűvével mindenkit, aki látta, egy ósvadonra emlékeztetett. Éjszakánként sejtelmesen hajlongtak a fák, a fák alatt békélten duruzsoltak a bogarak és csapkodta szárnyaikat egy-egy betévedt vagy fészketrakott madár. A magas tűzfal, mely határt szabott ennek az ósvadonnak, nyáron visszaverte a forróságot és a fényt, télen utját állta szélnek, hónak és esőnek. Kicsike ez a kert, de a szomszédos Kispapok kertjének és a Tisztikertnek a fáit a mélyben határt jelentő kőgarádon áthajolva a sűrűséget növelték, kereteit ezáltal inkább tágították, mintsem szűkítették. Nyáron és tavasszal kékakácok lógtak tömött fűrtőkben a vashálós kertikapu felett, körüldongva darazsaktól és méhektől. Az udvar közepén pedig, egy kör alakú csoportban rózsák nyitak, nappal szerényen, esténként pedig felfokozott illattal, a kertből föléjük kihajló faágak alatt.

Nos hát, ez az a ház, amelyben nevelkedtem és amelyet ezen a világon a legjobban ismerek. Itt töltöttem el álmélkodó gyermekkoromat, már az első iskolai évek óta, itt növekedtem fel jótékony és szigorú felügyelet, itt éltem át, ha a világ megismerésének nem is, de sejtésének első borzalmaival. Ez a Király-uccai ház, örökös szentjével, vadon burjánzó bokraival, forróságot, szelet és esőt visszaverő kőfalával, harangzugást és trombitajeleket szívesen befogadó készségével lett számomra az a hajlék, ahová még messzi földrészekken is vissza-visszatértem békülékeny és áradt pillanataimban, ha kapargattam összegubancoló gyökereimet. Nem mintha elválasztható és kihámozható lett volna valaha számomra a városka egységes bunkából, majdnem mondhatnám, hogy egyet jelentett számomra mindig ez a ház és ez a város, akár erőimet kutattam, akár gyengeségeimet. Akár éreztem az emberi létezés fontosságát, akár annak a nyomorultságát éreztem, akár boldog voltam, akár boldogtalan, akár hittem, akár tagadtam, mindig erre a városra és mindig erre a házra emlékeztem.

Pedig semmi különös nincs ebben a Király-uccai házban ehhez hasonló van még vagy két tucat a Király-uccában. Négy szoba a felső részben, hosszú folyosó, az alsó részben két szoba. Egy kert és egy udvar, határolóan magas tűzfal és két kőgarád. Nem különösebben előkező és nem is leheli a szegénység irtózatosa, már általam is jól ismert párját és gőzeit. Ami megkülönbözteti a többi házaktól, talán a türelmes szent szobrára a falon. Térségen áll ez a ház, ott ahol kiszélesedik az ucca, te-

ret adva környékbeli gyerekek csintalan vagy fegyelmezett játékaiknak. Inkább csintalanoknak természetesen, mert a környék bár sohasem volt rosszhírű, de közel van a városvégehez, néhány kőhajításnyira már szabadon futnak a dombok és kanyorog az út a vízmosásos hegyoldalak között. Nem is lakta különösebbképpen rosszhírű népesség ezt a környéket, leginkább uri népek lakták, régi és karbantartott házakban meghuzódó urinépek, közöttük elszórva parasztok és iparosok is. Közel van a Hatvani-temető, természetes tehát, hogy a temetőőr is ebben az uccában lakott. Minden temetés erre vonult el, kongó harangzugástól kísérvé, ha katona halt meg, úgy a temetőbemenet gyászindulóktól kísérvé, visszajövet pedig hetyke indulóktól.

Forgalmas ucca volt ez, nyilván ma is az, hisz az embereknek halni kell, ha már hogy éljenek méltón, az meg nem adatott. Nem csupán különösebb ünnepeken, de az év minden napján vonultak ezen az uccán kesergő látogatók a temető felé. Igaz, hogy errrefelé pincék is vannak, lenn a Szépasszonyvölgyben, gondos pincetulajdonosok is vonultak tehát erre még semmiházi és ingyenélő barátaikkal. Szerelmespárok is vonultak ezen az uccán, le a völgy felé, hogy elfoglalják bokrokkal körülvett rejtékhelyeiket. Furcsa, furcsa ucca volt ez, alakjára nézve, akár egy lefektetett A betű, vízben, sárban és lucskos agyagban bővekedő, fuvarosoktól ezerszer megátkozott, de mindig újra és újra felkeresett.

A térség közepén vasráccsal kerített kertecske közepén magas Szűzmária szobor állott, amit időnként, ősszel pedig naponként jámbor és hívő népek felkerestek. Uri népek alig, hisz ez természetes. Melyik urihögy gázolta volna át fénylő cipőjével a sarat, hogy a tér közepéig érjen, melyik polgár térdelt volna le a latyakos fűbe, kezében gyertyával, együtt énekelve a szegény iparosokkal és parasztokkal. Az uri népek „szagos misére“ jártak, illó időben, vasárnapokon fél tizenkettő felé finom, templomokba. Még ha temetés volt is, ha elhullott egy ur vagy tehetősebb polgár, a halotti kocsit konflisok vagy magánfogatok kísérték, az urak illendően és finnyásan emelgették csak lábukat a Hatvani-temető agyagos sarában. A parasztok, iparosok, fuvarosok és szőlőmunkások mentek csak gyalog és cipőjükkel térdig belégázolva a sárba. Olyan sár volt ezen a vidéken, hogy még a pap és a kántor is kocsin haladt a gyászmenet előtt, parapét tartva eső ellen fejük fölé, felhuzott reverendában és szomorú pillantással szemükben.

Mi, gyerekek, a többi gyerek között szájtátva bámultuk ezeket a vonulásokat. A temetési menetet kalaplevéve, a surranó szerelmespárokat incselkedő kiáltozással kísérvé, a pincék felé kódorgó vagy a pincékből visszatámolygó italosokat pedig megdobálva és ingerelve. Parasztgyerekekkel keveredtek ezen a téren az iskolás gyerekek, támadást intézve szomszédos uccák bandái ellen, hogy megvédjék uccájuk becsületét. Labdajátékok jártak abban az időben, labdajátékok és golyózás. Mert az ucca végén üzlet is volt, ahol különféle értékű golyókat árult a kereskedő, színes üveggolyócskákat éppen úgy, mint színesrefestett agyaggolyócskákat. Nem egyszer verekedéssé fajult a gyerekek között a játék, egy ucca gyerekei is összekaptak sokszor, botokkal egymásra támadva, hangos sivalkodással szidva egymás ártatlan szüleit. Hiába lakott a rendőrkapitány is az uccában, hiába nyílt ablaka a térségre, kora délutántól kezdve szaggató üvöltés töltötte meg a térséget. Hiába vonultak át az uccán jámbor kispapok, csendes duruzsolással haladva közeli kertjük felé, hogy ott kuglizással vagy teniszezéssel kissé felüdüljenek, vonulásukat dicstelen óbégatás kísérte, a gyerekek még csak abba se hagyták féltelen játékukat. Iparos, paraszt és polgárgyerekek nyuzták

itt közös megértéssel és engesztelhető türelemmel egymást, ugrálásuktól dobogott a föld és egy-egy tévesztett labdájuk nyomán csörrent az ablak és óbégatott vagy káromkodott a háztulajdonos.

A parasztek és polgárok már ily mértékben soha sem keveredtek, mint keveredtek a gyerekek. Legfeljebb, ha szomszédok voltak, álltak meg egy-egy szóra, olykor ingerült párbeszédre vagy torzsalkodásra, fenyegetve egymást isten büntetésével, vagy ha már ez nem sokat ért, rendőrbíróssággal, feljelentésekkel és egzekúciókkal. Néha egy-egy öreg, nyugdíjas pap is átvonult az uccán, hangos kopogással meggyafotja nyomán, éppen csak fogadta a torzsalkodó hívők köszöntéseit, már ment is tovább, a temető irányában vagy befordulva a láncoskut mellett a szőlődombok irányába. Csak a temetőőr volt az egyetlen, aki üzleti összeköttetést tartott fenn polgárral és paraszttal, iparossal és tisztviselővel, ezáltal bejáratossá válva parasztházakba éppúgy, mint polgárotthonokba. Fűrge ember volt ez a temetőőr, sok lánya volt és száguldott, akár a szaggató szélvész a sirok között. Néha megállt bérelt házának kapujában, leginkább estéknél, ha már csendesedett az ucca, csak állt, állt és nem fogadta senkinek a köszönését. Talán részeg volt ilyenkor a temetőőr és egyben sirgondozó, legjobb feleire rá sem nézett ilyenkor, ha valaki mégis megszólította, egy csunyát káromkodott. Mondják, verte a feleségét és verte a lányait ez a sirgondozó temetőőr ezeken a nyugalmas estéken, mintha a nyugalmas esték csak arra lettek volna valók, hogy minden rendes ember végigverje családját, torzsalkodjon ismerőseivel és utálattal forduljon el üzletfeleitől, akiknek érzelmes gondoskodásából éldegél.

Az uccában késő estig orditoztak a gyerekek, vonultak kispapok, rézszegek és balga szerelmesek is szemlesütve és minduntalan rendezgetve ruházatukat. A rendőrkapitány is végighaladt az uccán, kardjának markolatára helyezett kézzel, apró léptekkel. Jöttek hazafelé a szőlődombokról a parasztek, puttonnyal vállukon, gereblyével és kapával kezükben. Pecses léptekkel érkeztek a polgárok, kimért mozdulattal fogadva a köszönéseket. Cselédek vagy háziasszonyok szaladtak még a boltba, utolsó percben a zárás előtt, sóért, lisztért, vagy petróleumért. Az első időkben, amire visszaemlékezem, jött a lámpagyújtogató is, felmászott kis létráján és meggyújtotta a petróleum kanócot. Később, idők mulásával petróleumlámpások helyét villany foglalta el, ekkor meggyűlödött a villany. A gyerekek még mindig orditoztak, már az az egynéhány, aki közelben lakott vagy pedig nem tudta abbahagyni játékait. Riadt szülők vagy szülők képviselőiben cselédek jelentek meg a térségen, hogy fenyegetésekkel bezavarják a gyerekeket. Hogy még nagyobb legyen a zaj és a zavar, még a harangok is megszólaltak, nyugalomra, békére és isten jelenlétére figyelmeztetve lázongót és hívót. Így ezután az ucca és vele együtt a város élete lassan csendesedett. A csendet csak kujtorgó részek, korcsmákból elszálló óbégatások, otthonokból kiszivárgó suttogások, kaszárnyákból elröppenő sóhajtások verték fel, a város különben aludni tért, minden lassan elcsendesedett.

Ez a visszatérő harangszó jelezte a város kapcsolatait hittel és istennel. Szabályos időközökben, olykor azonban rapszódikusán és váratlanul megkondult egy harang, egy másik rá játékosan válaszolt, zengve isten dicsőségét, papok hatalmát és a világiak silányságának hírét messzire. Idő mulását is harangszó jelezte, mintegy figyelmeztetésül az emberi élet esetlegességeire és értéktelenségére, végső fokon, szinte kihangsúlyozva és jelezve a célt, ahová megbékéltem csak tisztességes em-

ber érkezhettek el, a halálra.

A környezet, amit megismertem és ami sajátos törvényei szerint engem is hivatva lett volna saját képére átformálni, vallásos volt és hitben ha nem is erős, de türelmetlen és engesztelhetetlen. Szigorú parancs ereje érvényesült a Király-uccai házban, nyilván a többi polgári otthonokban is hasonlóképpen, szigorú parancs, amely mindenkit, aki élt, növekedett, táplálkozott és közös életben résztvett, ájtatosságra és a hit külsőséges dekorációjának betartására készítetett. A polgári családok tagjai schassem mulasztották el, hogy hangosan mormolva vagy lehajtott fővel, meghatott érzelmességgel el ne mondjanak étkezés előtt vagy után egy rövidke imát. Mi gyerekek is imával ébredtünk, lecsuszva ágyunkból térdelőképpen kértük a Mindenhatót, hogy napi utunkat kísérelje figyelemmel és gondoskodással. Este, lefekvés előtt ismét ájtatosan imádkoztunk és napközben még se szeri, se száma nem volt a különböző alkalmakra érvényes imáknak. Így, láthatatlan hajszáleken át csepegett a hitre és a jámbor misztikumra való készség belénk, minden, ami e városban élt, tünt és hangzott, templomok, harangszó, temetők erjedő szagát kavargató szél, uccákon át vonuló temetési menet, sétáló kispapok csoportja vagy isten fellebbezhetetlen jelenlétére vagy a halálra emlékeztetett.

Csoda-e hát, ha béke és nyugalom, istenbe vetett hit és e világ silányságain való álmodozás töltötte ki, egyeseknél mélyen, elrendeltetészerűen és konokságra vagy irgalmasságra készítőn, másoknál csak felszínesen, álszenteskedést diktálón, az egész életet. Hisz nem egyszer megtörtént, hogy haragvó szavakkal, indulattal teli pillantással a szemekben utasítottunk, mi is, gyerekek, hogy ismételjük meg az étkezés előtti imát, ha abban valamiféle hiba akadtt. Hiba volt például, hogy hadarva siettünk el a szavakat, egymásba keverve mondatokat, meggyőződés és áhitat nélkül. El is neveltünk sokszor az imát, nyilván bohókás dolgokra gondoltunk e pillanatokban, csinytevő pajtásokra, egy derűs jelenetre, ami iskolában vagy ház körül előadódott. Iskolában is büntetés követte a hitéletben előadódó mulasztásokat, volt rá eset, hogy hangos és méltatlankodó kiáltásokat hallatott a katakéta ur, összecsapva két kezét, dobantva lábával türelmetlenül vagy megsuhogtatva a gyerekek feje fölött a botot. A Biblia példázatait, ha valaki nem tudta a gyerekek közül, bizony szégyelhetette magát. Rossz híre kelt, mint csinytevő, pudvásfejű gyerekek, sor végire állította a tanító, jelesebb diákok utálkozó pillantásaitól kísérelve kulloghatott kötelező misékre, egy olyan elveszett lény hírével, akit már csak a jóisten végtelen kegyelme ment meg attól, hogy elevenen el ne vigye az ördög.

Általában, irgalmak éppugy, mint büntetések, isten nevének sűrű hangoztatása között gyakoroltattak. „Isten meg fog áldani.“ vagy „Megver az isten.“ ezek voltak a vissza-vissza térő szavak, egy-egy helyes vagy helytelen cselekedet nyomán. „Hogy nem féli az istent“, — hangzott ez is gyakran, csinytevő gyerekekre vagy botránvos dolgokat művelő felnőttekre, pazarlókra, irgalmatlanokra vagy kegyetlenkedőkre. Isten nevében büntettek a szülők, tanítók, nevelők, isten becses nevét keverték átkozódásaikba csenevész vagy pufókakéjú barátok, istent hita tanujával a csárd üzleteiben megzavart kofa, a rendőr, a konfliktusos, és egyáltalán mindenki, aki élt és egyéb érveiből vagy erejéből kifogyott. Általában, lehet mondani, az élet minden vonatkozásában, mint multhatatlan árnyék, jelen volt az isten. A harangok is az ő létét hirdették, temetések éppugy, mint esküvők, születések éppugy, mint találkozások, békülések és haragvások. Mi, gyerekek ebben az időben szere-

tettel és félelemmel gondoltunk az istenre, inkább félelemmel természetesen, mint rajongással, hisz nevének említését olykor büntetések kísérték. Korai felkelések, hosszú ácsorgások nagyobb ünnepeken szintén az ő dicsőítésére történtek, hatalmát szűkölkön kívüli tanítók, hitoktatók serege erősítette képzeletünkben, gazdagságát püspöki paloták, kanonoki rezidenciák, pompás lobogók, ünnepi menetek, tömjénfüst, harangzugas, kivonuló és levegőbe tüzelő katonák igazolták.

Ezek a korai felkelések, hideg kápolnákból való misehallgatás, bizony lázongással töltötték meg sarjádózó szívünket. Ellensúlyozta ezt a lázadást egy-egy kitüntetés, hogy ministrálhattunk, énekelhattunk, kivonulások alkalmából megelőzve a világi közönséget, megkülönböztetett helyre kerültünk. Ha egy-egy gyerek kitünő előmenetelt tanusított a katekizmus elsajátításában, megpucolhatta a hitoktató ur hosszúszáru pipáját, ami szinte kitüntetésszámba ment. Felmehetett a harangtoronyba, húzhatta a harangot, fújthatta az orgonát és résztvehetett ezer és egy hasonló és csodás szórakozásokban. Mint a Király-uca lakói, már azok, akik magukat ily szerencséseknek tudhatták, bejuthattak még a kispapok kertjébe is, ha nem volt ellenük kifogás és nem volt ördögi híruk, ott állíthatták a bábukat a kuglizó kispapoknak vagy a guruló teniszlabdákat szedegethették. Mint jámbor kisfiú, magam is részesültem ezekben a megtiszteltetésekben. Pucoltam boldogan a hitoktató ur hosszúszáru pipáját, húztam a harangot, fújtattam az orgonát és mivel a papok kertjének szomszédságában nevelkedtem, végre sikerült bejutnom nekem is ebbe a tündérvilágba, hogy ott labdát szedegethessek és bábukat állíthassak. Voltak kispapok, akik még fénylő tizfiléresekkel is jutalmazták lelkes szolgálatunkat.

Igy, büntetve, jutalmazva, szenvedve és boldogulva, de mindég isten létének tudatában éltünk és éltek kívülünk, gyerekeken kívül a polgárok és a parasztok is ebben a városban. Nemcsak nagyobb ünnepeken, de hétköznapokon is találkozunk, iskolábanemet felnőtt ismerősökkel és ismeretlenekkel, akik éppen betértek egy-egy utbaeső templomba vagy távoztak kalapjukat igazgatva a templom szárnyas kapuján. Különösen nők voltak ezek a jámborságra hajlamosak, urinők éppugy, mint parasztasszonyok. Szegény cselédek is, piacra menet betértek egy-egy imára, nyilván hogy hajszolt napjukhoz erőt merítsenek és megpihenjenek. A parasztok vasárnap délután töltötték meg a templomot, korai órákban, szinte elkülönülve egyéb népektől, akik ezekben az időkben ebéd után még békésen szunnyadoztak. Tisztos polgárok későbbi látványokat látogattak, meghittebb templomokat vagy kápolnákat keresve fel, hogy ott orgonazugásban, kellemes énekhangban, fényben és illatokban gyönyörködhesseken, istennek áldozzanak és jámborságuk, megbízhatóságuk, hívó voltuk és üdvözölni akarásuk mellett hitet tegyenek.

Minden és mindenki, aki élt és ami létezett ebben a városban, mintegy isten lehetségében növekedett vagy sorvadott, pusztult vagy erősödött, teljesen mindegy volt az, hogy a létezés formái lázasak voltak-e vagy kiszámítottak, józanok-e vagy rapszódikusak, a szórakozást szolgálták-e vagy a kötelességet. Azóta se láttam oly jámboran kuglizni, mint kugliztak a papok kertjében a kispapok, maguk a golyók is elmélázva gurultak a sárga homokkal behintett tekepályán és a bábuk is úgy zuhantak és dültek egymásra a közjük toppant golyó nyomán, mint amik megnyugszanak isten akaratában. Rigók, csizék, verebek és begyek ugráltak a kert lombosátora alatt, nyilván isten dicsőségére és a laikus világ semmibebevételére. Ez a világ volt a mi világunk, papok, serdülő kisgyerekek, lázongó kamaszok és bennszülött parasztok istennel telített

világa, ami ezen a világon túl létezett, az már nem volt istené, az ördögé volt az a világ, a pusztulásé és a pusztításé, a gonoszságé és a megkísértetése. Ide csak ebben a korban éppen hogy csak bekukkanthattunk, létezéséről csak híresztelő fecsegésekből, pletykákból és vádaskodó rágalmozásokból következtethettünk.

Mert ez a világ is szomszédunkban terült el, a Király-uccai háztól éppen csak egy arasznyi kőfal választotta el, mint a kispapok szelid és álmodozó kertjét. Itt is pattogtak tavaszi estéken labdák és teniszrakettek, vidám kiáltások és egy-egy boldog kacagás, de egészen más mértékben és árnyalatban, mint a szelid papoknál. A másik kert a tisztikert volt, elrendezettségében kulturáltabb, világiasabb és gondozottabb, mint a papoké, a népség is, amely látogatta, más célból látogatta, más célból és az élet egy más törvényére való hivatkozással. Gazdag és színpompás virágágyak díszítették a tisztikertet, utai rendezettek voltak, pázsitját rendszeresen kaszálták a bakák és tavasztól ősziig, míg élet zajlott benne, színes terítővel letakart kerti asztalok álltak a látogatók rendelkezésére. Gyakran zene is szólt a tisztikertben, nem emlékszem már rá pontosan, hogy mely napokon, de ilyen illemes uri közönség gyűlt össze a hatalmas fák alatt, játszott a katonazenekar és szépen táncoltak a tiszték és meghívottak. Az egész környéken lehetett hallani a kertből kiáradó zenét. Tavaszi és nyári estéken a kicsapódó illatot is, mindenesetre csábító volt részünkre ez az idegen világ, amely isten álmodozó világától a hír szerint oly távol esett. Felkapaszkodtunk tehát a kert garádjára, hogy megtekinthessük ezt a gonosz hirnek örvendő, mégis oly csábító világot.

Igy keveredett bennünk ez a két világ, a papok, az isten, a szelid érzelmek és langyos gondolatok álmodozó és a profán mulatozások, ki-elégülésre vágyakozó érzelmek, tiszték, bakák, urinépek és cselédányok visongó világa. Furcsa keveredés volt ez, lehet mondani, hogy varázslatos keveredés, de mindenesetre olyan keveredés, amely termékenyítőnek, élesztetőnek és zaklatónak volt mondható. Ez a világ sejtetően példázta, hogy ez a világ, melyben élünk, növekedünk és sarjadunk, amelyben majd, ha felnövekedtünk, munkálkodtunk és pusztultunk, nemcsak az isten láthatatlan erdejének bozótokkal és suttogó fákkal telített világa, de a fegyelem, a vidám mulatozások, profán szórakozások és az elkülönülések világa is. Nemcsak a szelid engedelmesség, de a parancs világa is, amelynek törvényei túl a kőfalon is kötelezően és kikerülhetetlenül az egész városban és túl a városon, az egész világban érvényesek.

L E L K I I S M E R E T

Irta: ERDŐHAZI HUGÓ

*Távol vagy tőlem gazdagság,
mint szelid felhői az égnek,
olyan vagyok, mint pernyés ucca,
hol éjszaka házsorok égtek.*

*Kopár falak közt szél szalad:
a lelkem lázad, nem alhatik,
ha leégtek mind a házak,
a hajléktalan vaj' hol lakik?*